

Ur museisamlingarna

"Sin eld skall man vårda", står det i 1100-talets skånelag, en uppmaning som speglar den rädsla och respekt man kände inför den ständigt lurande "röda hanen". I svensk stadslag från 1300-talets mitt står i byggnadsbalken, "var som eld tänder förr än ur vård, är ringt, böte tre penninga". Detta innebar, att från den tid då kvällsklockan tillkännagivit mörkrets inbrott fram till det man ringt ur vård, vid daggryningen fick ingen eld eller något ljus vara tänt. Krogar fick upphöra med all utskänkning då kvällsklockan slog. Bakning och ölbrygd undantogs emellertid från detta förbud under förutsättning, att kvinnor fanns för att vaka över elden. Brandförsvaret är helt förknipat med stadsväsendet. Några större förändringar ifråga om landsbygdens brandbekämpning genomfördes först mot slutet av 1700-talet, i samband med brandförsäkringsväsendets tillkomst.

Redan på medeltiden fanns bestämmelser om skyldighet att trygga vattenförsörjningen. På landsbygden och i städer, där sjöar och vattendrag saknas, skulle i varje gård finnas tillgänglig brunn eller vattenfyllt kar. Under vintertid skulle det sörjas för att s. k. brandvakar togs upp och hölls öppna i städer belägna vid vatten.

I det egentliga släckningsarbetet har brandsprutan alltid spelat en viktig roll. Allt sedan antiken har en enmansspruta funnits (se bilden) och man vet att den har an-

Brandredskap från 1700-talet o. yngre tid i Bergströmska gården. Foto: Bernt Pettersson

vänds i Sverige redan på 1500-talet. I varje gård skulle enligt brandstadgan finnas minst två s. k. svabeln, som bestod av ett skaft med en yvig viska av tågvirke, vilken man blötte i vatten och med kraftiga slag mot brandhården gick lös på elden.

Mary Håkansson

Årg 8 Nr 1 1998

S:t Olof

Medlemsblad för hembygdsföreningen
S:t Olofs Gille i Torshälla

STANDARMÅLAREN GEORG NYSTRÖM

Ovanstående standar målade Georg Nyström i sin atelje 1896. Han hade ofta religiösa förebilder i sina motiv, här är det "den barmhärtige samariten" som är avbildad. Beställare var Huddinge Blåbandsförening bildad 1891.

Åldermannen har ordet

1998 kommer förhoppningsvis att bli ett verkligt kulturår för Torshälla. 1992 firade vi stadens 675-årsjubileum, två år senare skolan 375 år och under det gångna året var det dags att uppmärksamma Holmbergets hundraåriga tillvaro.

Den 9 oktober har det gått exakt 200 år sedan den katastrofala branden totalt utplånade över hälften av stadens hus och mer eller mindre skadade de övriga. Detta uppmärksammas genom boken *Det brinner, det brinner. Torshälla före under och efter den stora branden*. Den släpps 22 mars och presenteras på mittuppslaget av Bror-Erik Ohlsson .

Genom ett samarbete mellan Gillet, Torshälla församling, KDF-kultur, Biblioteket, skolan, Lokalhistoriska sällskapet och studieförbundet Vuxenskolan kommer Torshällaborna få del av en rad program under hela året som knyter an till tiden omkring branden. En utställning på Ebeling-museet, skolteater, en gudstjänst enligt 1695 års kyrkohandbok, inbjudan till Aftonvard hos några borgarfamiljer samt tre Livskvällar i Kyrkans Hus i höst där den första handlar om brandförsvaret genom tiderna, den andra om kulturliv och den tredje om litteratur naturligtvis med Torshälla i centrum.

En annan planering som också ligger i startgroparna är årsmötet på Kvarnen den 9 mars. Vi har länge talat om att göra en

utställning kring Georg Nyströms standar och nu ska det äntligen bli av! Ur denne mångsidige mans arkiv finns det alltid något att hämta.

År 1783 fick Torshälla sin första riktiga stadskarta, den s.k. Graftska kartan där alla boningshus finns inritade. Anledningen var att man arbetade för att borgarna skulle brandförsäkra sig, något som väckte föga gensvar. Därtill ansåg många att det var en helt onödig utgift för en liten stad med allt annat än lysande ekonomi. Efter branden var man dock tacksam över att ha denna karta att tillgå när staden skulle återuppbyggas.

Man lägger märke till att rådhuset finns utmärkt men inte kyrkan. Det hänger samman med att kyrkan till en början inte var intresserad av någon försäkring eftersom mycket få kyrkor i riket var försäkrade vid denna tidpunkt. Alltså ritade Graf ej in kyrkan.

Denna karta i färg och i ett mycket behändigt format (c:a 40x20 cm) har nu tryckts upp till ett mycket förmånligt pris. Se annons!

I Torshälla Runt kommer det att berättas utförligare om utställningen och andra programpunkter under våren.

Margaretha Lindén

GEORG NYSTRÖM STANDAR-MÅLAREN

År 1895 utkom en priskurant, på förlagsbladet står Georg Nyström ARTISTISK och FOTOGRAFISK ATELIER Torshälla.

Priskuranten omfattar 172 artistiska artiklar som fanor, standar, vimplar sorgflor, galoner, band etc. En del av den omfattande produktionen ser vi på bilden, fyra personer är i arbete, ynglingen längst fram arbetar med en bärrem, t. v. ses fem påbörjade standar och över dörren en ståtlig kungakrona. Portättet t.h. av Gustaf II Adolf målade Nystöm till firandet av trehundraårsdagen av Gustaf II Adolfs födelse den 9 dec. 1594.

Vad kostade ett standar år 1895? "Art. N:o 16 Standar (ytterst elegant), 1,25 meter bredt och 2,25 mtr långt, af dubbelt, tjock belsen, med guldgaloner å båda sidor, sidenbård, guldfrans rundt om samt tofsar och snören af guld. *Målning* och inskription i guld eller silver å båda sidor. Förgylt stång med toppemblem av fögyldt nysilver.....500 kronor."

Som jämförelse. "Art. N:o 36 Standar för *Ungdomsföreningar och barnatempel m. m.*, 140 cm. långt och 80 cm. bredt, af *ylle*, vackert utstyrd, enl. mitt val, fullt färdiga.....25 kronor."

1890-talet var ett expansivt årtionde, många frireligiösa- och nykterhets-

föreningar växte fram, vilket gynnade Georg Nyström och hans rörelse, otaliga är de brev från tacksamma föreningar för väl utfört arbete till moderata priser, ofta med rekommendationer till andra föreningar att gynna Nyström med nybeställningar.

Georg Nyström hade som bekant många järn i elden, Förutom skicklig målare var han fotograf, utbildad trädgårdsmästare, dekoratör med blomsterarrangemang som specialite. Utförde ritningar av mönster och monogram m. m.

Omkring sekelskiftet inledde Georg Nyström samarbetet med J A Hellberg, som senare blir den som tar över och för fan- och standarmåleriet i staden vidare.

I motsats till Georg Nyström, som trots sin idiallism var strängt konservativ, var J A Hellberg företrädare för socialistiska idéer, (stadsfullmäktig för socialdemokr. under många år). Målarmästare Hellberg anlätades särskilt av fackföreningarna för sina fanor och standar.

J A Hellberg som även bedrev vanlig målerirörelse trappade så småningom ned standarmåleriet och arbetet i ateljén hade vid Hellbergs död 1949 helt upphört.

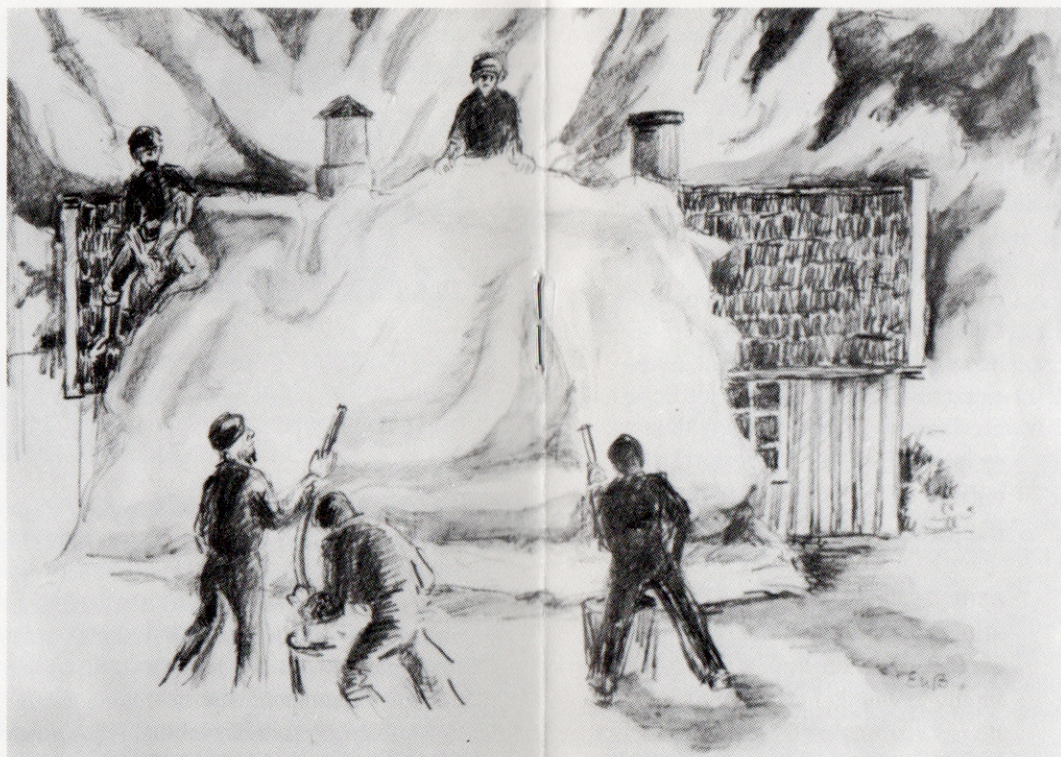
Bernt Pettersson

DET BRINNER, DET BRINNER!

**Torshälla före, under och
efter den stora branden.
Ett 200-årsminne**

Lokalhistoriska sällskapet i norra Sörmland har givit ut en årsbok, som handlar om Torshälla under dess mest ödesmättade tid någonsin. Margaretha Lindén, Inger Nyman och Bror-Erik Ohlsson har utgjort forskarlaget som tagit fram ögonvittnesskildringar, gjort kommentarer, skrivit och redigerat. Största arbetsbördan har legat hos Margaretha Lindén och det är hon som försett boken med förord och introduktion. Biträdande kommundelschefen Tryggve Lundh har kommenterat Carl Michael Bellman och Johan Fischerström, bibliotekarien Jan Larsson har introducerat Abraham Hülphers. Avslutningsvis kommer Leif Perssons intressanta artikel om skepparfamiljen Stähle. Tilläggas bör de två ALU-anställda Gertrud Bergström och Anna Kvist, som sedan gjort underlaget för forskarlagets bearbetningar. Många fotografier har tagits av Bernt Pettersson och fina blyertsteckningar har gjorts av teckningslärare Erik W Bergman. För layouten svarade David Ohlsson och de slutliga bokbinderi-arbetena utförde Ivar Stenberg på stadsarkivet i Eskilstuna.

Torshällaboken är resultatet av många händers verk. Den är rikt illustrerad med många illustrationer i färg. Dessa bilder gör att kostnaderna för utgivningen har skjutit i höjden. Tack vare en rad välvilliga sponsorer (bl a S:t Olofs Gille) har projektet rotts iland.

Sjömännen räddar Lill-Jans krog. Bild Erik W Bergman

Men nu över till den spännande läsningen!

Torshälla före den stora branden

Den stora branden inträffade kl 2 på natten till den 9 oktober 1798. Men Bellman, Wangstelius, Hülphers och Fischerström ger alla en bild av Torshälla före branden. I boken träder en annan person fram, som också verkade som allra mest före den ödesdigra natten, nämligen den nitiske prosten Olof Strandberg. Det var på hans tid som det gamla altarskåpet såldes till Tumbo. Och lantmästaren Hans Graf gjorde år 1783 två av sina vackra kartor över staden. En av dessa pryder försätts- och eftersättsbladen. Det ska tilläggas att Margaretha Lindén har tagit fram kartan i sin helhet och tryckt upp den i

en särupplaga, som utgör ett fint komplement till boken.

Torshälla vid tiden för branden

Vi läser i borgmästaren Johan Betulanders vädjan i Inrikes Tidningar den 30 oktober 1798 om undsättning av alla borgare som miste sina gårdar och blev hemlösa. Margaretha Lindén och Inger Nyman har kompletterat hans uppgifter med att ur husförhör- och skattelängder ta fram alla de familjemedlemmar, som omfattades av branden. Vidare har Margaretha givit oss en närgående bild av Beata Charlotta Wangstelius levnadsöde, medan Leif Persson har följt den framgångsrika skepparsläkten Stähles långa tid i Torshälla.

Allra sist kommer personregister. På pärmens baksida har Tryggve Lundh skri-

vit bl a följande: "Boken *Det brinner, det brinner!* ger en åskådlig bild av gamla Torshälla, som blev lågornas rov, och början på det nya Torshälla som reste sig ur askan under 1800-talets första år...

Många bör läsa denna bok med brinnande håg, för då brinner inte Torshälla bara år 1798 utan också nu två hundra år senare, fast i annorlunda mening".

Bror-Erik Ohlsson

DET BRINNER DET BRINNER

**Torshälla före, under och
efter den stora branden 1798**

Ett 200-årsminne

kostar 150:-

Den finns att köpa på Ebeling-
museet v 13-14 samt på
Medborgarkontoret, Biblioteket
och genom S:t Olofs Gille.
Beställning kan göras genom att
sätta in 150:- + porto 30:- på
S:t Olofs Gilles pg 26 81 47-6.

.....

Grafs karta över Torshälla 1783

format c:a 40x20 cm i färg
kostar 20:- och kommer att finnas
för försäljning på samma platser
som boken. Den kan beställas via
pg 28 09 01-1402 Margaretha Lindén.
Porto 20:- tillkommer.

OBS! Glöm ej
skriva avsändare på talongen.

TORSHÄLLALIMPORNA

Har Du hört talas om de välsmakliga *torshällalimporna*? Vi stöter på dem redan på 1700-talet. Känt är att kvinnorna producerade åtskilligt i hemmen som sedan salufördes. Ett bidrag till familjens försörjning och en inkomst som de själva disponerade över.

1785 skriver Johan Fischerström i sin bok "Utkast till beskrivning om Mälaren" apropå den flitiga seglatsen till Stockholm och vad som fraktades dit.

Deras brödlimpor utropade såsom välsmakeliga, fasta och durabla, skulle hafva god afgang i sjelfva hufvudstaden; men Svenska näringsstämman sträcker sig ända til dessa fattiga brödlimpor, hvilka i Stockholm äro på förbudna listan uppförde.

Tydiligen har man försökt utsträcka sitt försäljningsområde till Stockholm, men hindrats av näringsstämman.

Läser man sedan "Adresskalender för Eskilstuna och Torshälla" från 1777 finner man att handeln med limpor till huvudstaden är i full gång. Följande kvinnor bakar limpor: Christina Johansson gård 38, Olivia Larsson gård 9&10, Lotta Norin gård 21, Christina Nilsson gård 25 och Sofi Hagström gård 7.

Sofi Hagström är ett intressant namn. Hon bodde i nuvarande kvarteret Borgmästaren där man också hade ett slakteri som kan beses än i dag. Historien berättar att hon ej kunde skriva sitt namn utan använde sig av bomärke.

Känner Du till någon av dessa kvinnor hör av Dig till Ålderman, tel 35 68 83. Likaså om Du har något gammalt limporecept. Vi tänkte försöka att åter lansera Torshälla som staden med de goda limporna! Det är bara receptet som fattas.

Ålderman

*Torshälla den 22 Juli 1910
Sofia S. Hagström
(Bomärke)*

FRÅN SMEDJA TILL BAGARSTUGA

Verksamhetsåret 1997 kommer att ses som ett glädjens år i BERGSTRÖMSKA GÅRDENS historia. Den gamla smedjan med drängkammare blev bagarstuga och förvaringsrum. Under 1996 begärde styrelsen bidrag till ombyggnad från olika fonder, företag, enskilda personer och genom anordnandet av lotteri. Från en fond erhöles 100.000:-, ett företag bidrog med 70.000:-, lotteriet gav 20.000:- och från enskilda erhöles 2.000:-. Ett i sanning gott resultat.

Tillgångarna uppgick till 192.000:-

Kostnader:

Bagarstugan	91.250:-
Förvaringsrummet	11.537:-
Golv o väggar	<u>49.989:-</u>
S:a kostn.	152.776:-
Avgår moms	<u>29.980:-</u>
Nettokostn.	122.796:-

forts sid 7

Genom ett fördelaktigare senkommet anbud räcker pengarna även till inredning av drängkammaren och handkammaren innanför bagarstugan ett arbete som kommer att påbörjas under våren.

Kassören

Kallelse till årsmöte

Dagordning vid årsmöte den
9 mars kl 19.00 i Kvarnen

1. Årsmötets öppnande
2. Parentation
3. Val av mötesordförande, sekreterare samt två justeringsmän.
4. Godkännande av dagordningen
5. Kallelse i laga ordning av årsmötet
6. Verksamhetsberättelse
7. Ekonomiska rapporter
a Huvudkassan
b Museistyrelsens kassa
8. Revisorernas berättelse
9. Fråga om ansvarsfrihet
10. Val av styrelse
11. Val av revisorer och revisorssuppleanter
12. Behandling av till styrelsen inkomna skrivelser
13. Medlemsavgifter för 1998
14. Övriga ärenden
15. Avslutning

Torshälla hembygdsförening S:t Olofs Gille

Styrelse:

Margaretha Lindén,
ålderman tel 35 68 83
Erland Nilsson,
v ålderman tel 35 76 54
Östen Belin
gårdesman tel 35 87 03
Stig M Olsson,
syssloman tel 35 56 67
Marianne Farving,
skrivare tel 35 64 63
Ewa Jönsson tel 35 70 37
Siv Andergrim-Almgren . tel 35 84 15

Suppleanter:

Ingrid Pettersson tel 35 65 43
Margareta Allinggård tel 35 62 55

Museistyrelsen:

Mary Håkansson tel 35 61 34
Doris Lindblom tel 35 72 12
Erland Nilsson tel 35 76 54
Ingrid Pettersson tel 35 65 43
Siv Andergrim-Almgren . tel 35 84 15

Redaktion S:t Olof:

Marianne Farving, Bernt Pettersson,
Margaretha Lindén

Medlemsavgift:

75:- för enskild och 100:- familj.
Postgiro: 26 81 47-6

Bergströmska gården – hembygdsgården Lilla gatan 12.

Tel: 016-35 50 76

Muséet öppet torsdagar maj-september kl 14-16. Övrig tid visning för grupper efter beställning per tel 016-35 61 34 eller 016-35 68 83.